

# **Van Waarde voor Waarde**

## **Deel 1. Tussen theorie en praktijk**

Colofon

© ICN augustus 2008

Tekst: Frank Bergevoet, Agnes Brokerhof, Ysbrand Hummelen, Tessa Luger,  
Marie France van Oorsouw, Evert Rodrigo

Samenstelling: Karin Disselen, Evert Rodrigo

Redactie: Marina Raymakers, Aggie Langedijk

## Voorwoord

Voor u ligt Deel 1 van de ICN Onderzoeksagenda 2008-2012: *Van Waarde voor Waarde. Tussen theorie en praktijk*. In dit deel leest u hoe het ICN in de komende jaren aan de hand van 5 thema's met zijn onderzoek bijdraagt aan het behoud en beheer van ons culturele erfgoed én aan de verdere professionalisering van de erfgoedsector. Het ICN zet zich in voor behoud en betekenisgeving van cultureel erfgoed omdat de samenleving dit erfgoed van waarde acht. Het onderzoek is op dit uitgangspunt gebaseerd: *Waarde* is het overkoepelende begrip voor de Onderzoeksagenda.

Deel 2, *Van Waarde Voor Waarde. De onderzoeken en de resultaten*, is gewijd aan de concrete onderzoeksvoorstellen en te behalen resultaten. Dit deel is eind 2008 gereed. Dan zal ook duidelijk zijn hoe de samenwerkingsprojecten met het Rijksmuseum en de Universiteit van Amsterdam in dit geheel passen.

Het ICN vindt het belangrijk zijn kennis te delen in een voortdurend gesprek met zijn partners en andere betrokkenen in het erfgoedlandschap. De Onderzoeksagenda is tot stand gekomen in een intensieve dialoog met de medewerkers en externe partners. Ik dank iedereen, zowel intern als extern, voor de waardevolle opmerkingen, kritische kanttekeningen, inspirerende ideeën en suggesties die hebben bijgedragen aan de inhoud van deze Onderzoeksagenda.

De procesaanpak van totstandkoming van deze Onderzoeksagenda wil ik in de komende periode voortzetten. In de vorm van gesprekken, consultaties en tussentijdse evaluaties kunnen we de agenda actueel en de dialoog levendig houden.

Henriëtte van der Linden  
Directeur

## **Missie ICN**

Het ICN draagt eraan bij dat de samenleving bewust omgaat met cultureel erfgoed

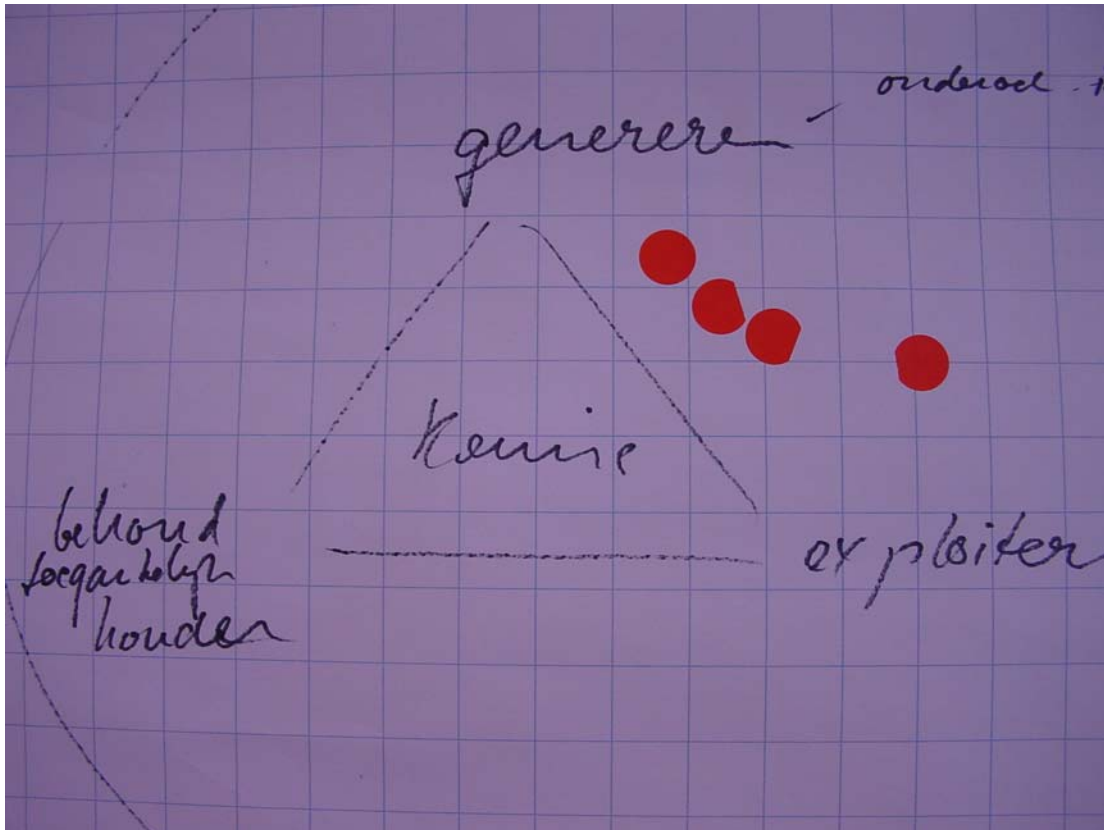
Het ICN realiseert dit door:

Het ontwikkelen en verspreiden van kennis die het beheer en behoud van de collecties ondersteunt en verbetert en die de betekenis daarvan duidt en kenbaar maakt.

Het ICN draagt in opdracht van het Ministerie van OCW zorg voor de ICN Collectie en streeft ernaar deze optimaal toegankelijk te maken.

## Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1 Inleiding	9
2 Het veld in beeld	11
3 Integrale onderzoeksvisie	15
4 Onderzoeksthema's	17
- Thema Waarde en waardering	17
- Thema Risicomanagement	19
- Thema Museometrie: collecties en cijfers	23
- Thema Object in context	25
- Thema Toegankelijkheid	27
 Bijlage 1 Lijst van de instellingen waarmee het ICN samenwerkt	 29



3. = COLLECTIE MANAGEMENT
- Digitalisering, ontsluiting
  - Selectie, herplaatsing
  - Differentiëren naar waarde in je collectie
4. WAARDE & BETEKENIS v. collecties
- Waardestellingen toename
  - Integrale benadering van bereik + onroerend
  - publieke betrokkenheid
  - Behoefte aan (doorontwikkelen van) richtlijn
  - NIEUWE ERFGOEDCATEGORIËN (bv. immo erfgoed)
- PROFESSIONALISERING VELD NEEMT TOE

Notities van ICN medewerkers, bijeenkomst 11 februari 2008

# Samenvatting

In deze Onderzoeksagenda staan de 5 thema's beschreven waarop het ICN zich in de periode 2008-2012 concentreert. Het begrip *Waarde* staat centraal en is daarmee het overkoepelende thema van deze agenda. Bij elk thema zijn doelen en onderzoeksvragen geformuleerd. Tevens is een beschrijving van het thema opgenomen.

## 1 Waarde en waardering

Het thema *Waarde en waardering* heeft als doel om bewustwording te creëren van de processen rondom waardering van cultureel erfgoed en om het subjectieve proces van waardetoekenning zoveel mogelijk te objectiveren. Hiertoe worden methoden en technieken ontwikkeld om erfgoed te waarderen. De zorg voor erfgoed brengt keuzes en beslissingen mee die mede zijn gebaseerd op noties over waarde en het risico van waardeverlies. Het expliciteren van waarde is van belang bij het creëren van draagvlak voor behoud.

## 2 Risicomanagement

Het thema *Risicomanagement* richt zich op het verder ontwikkelen van een methode om risico's te identificeren, analyseren en te verkleinen en om het (potentieel) verlies van waarde te kunnen minimaliseren. *Risicomanagement* maakt gebruik van de kennis over waardetoekenning en waardeverlies; hier raakt dit thema *Waarde en waardering*. En net als *Object in de context* genereert *Risicomanagement* kennis die het behoud van objecten ten goede komt, zij het vanuit een andere vraagstelling en perspectief.

## 3 Museometrie: collecties en cijfers

Het thema *Museometrie: collecties en cijfers* heeft als doel de kwantitatieve en kwalitatieve gegevens van de Collectie Nederland beter in kaart te brengen. *Museometrie* richt zich op de samenstelling, het gebruik en het rendement van collecties. De vragen 'wat houdt het erfgoedlandschap in?' en 'welke ontwikkelingen signaleren we?' staan centraal.

## 4 Object in de context

Het thema *Object in de context* richt zich op de relatie tussen de materiële aspecten van objecten en de mensen als makers en beschouwers van objecten, de immateriële aspecten. Het doel is de relatie tussen objecten en publiek te verrijken. Hiertoe wordt kennis gegenereerd over objecten en de context waarin ze zijn ontstaan of vervaardigd. Deze kennis is van invloed op de waarde die aan objecten wordt toegekend en hoe hiermee wordt omgegaan.

De onderzoeksresultaten van *Object in de context* verrijken de onderzoeken binnen *Waarde en waardering*. En net als *Risicomanagement* genereert *Object in de context* kennis die het behoud van objecten ten goede komt, zij het vanuit een andere vraagstelling en perspectief.

## 5 Toegankelijkheid

Cultureel erfgoed kan zijn rol in de samenleving pas optimaal vervullen wanneer het breed en makkelijk toegankelijk is. Daardoor zal ook de bekendheid van en waardering voor het erfgoed toenemen, en daarmee de aandacht voor het behoud van het erfgoed op de langere termijn. Het thema *Toegankelijkheid* heeft als doel zowel het culturele erfgoed zelf als de context ervan toegankelijker te maken. Een grotere fysieke toegankelijkheid brengt echter risico's voor behoud mee. Hier sluit dit thema aan op het thema *Risicomanagement*. Er is een steeds grotere noodzaak en behoefte om de contextuele informatie over het erfgoed vast te leggen, te ontsluiten en (voor een groter publiek) toegankelijk te maken. Hier raakt het thema *Toegankelijkheid* aan het thema *Object in context*.

# 1 Inleiding

Nederland is rijk aan cultureel erfgoed: historische monumenten zoals landhuizen, kastelen, windmolens, archeologische monumenten en collecties van objecten in musea, bibliotheken en archieven. Deze monumenten en collecties zijn eigendom van de overheid of privébezit. De Collectie Nederland is dat deel van het roerende culturele erfgoed waarvoor de samenleving bereid is verantwoordelijkheid te nemen. Anders gezegd: het is het erfgoed waarvoor de overheid middelen toewijst, al dan niet geholpen door particulier initiatief. De Staat der Nederlanden heeft ook een eigen collectie van roerend cultureel erfgoed opgebouwd. Een deel van deze rijkscollectie is ondergebracht bij de (inmiddels verzelfstandigde) rijksmusea. Een ander deel wordt beheerd door het Instituut Collectie Nederland. De ICN-collectie wordt tentoongesteld op vele plekken in Nederland of is tijdelijk in het ICN depot te Rijswijk.

## **Proactieve denktank**

Het ICN is behalve collectiebeheerder vooral een proactieve denktank voor collectiebeherend Nederland. Het ontwikkelt samen met klanten en partnerinstellingen in binnen- en buitenland hoogwaardige kennis om te waarborgen dat ons roerende culturele erfgoed zijn rol in de samenleving optimaal kan vervullen. Die kennis heeft betrekking op zowel de materiële aspecten van erfgoed: het onderzoeken van materiële veranderingen en het tegengaan van verval, als op de immateriële aspecten: het duiden en kenbaar maken van betekenis. Het object, zijn (telkens weer veranderende) betekenis en de ontsluiting kunnen niet los van elkaar worden gezien. Het ontsluiten en beschikbaar stellen van kennis en informatie over het object, de betekenis, de context en achtergrond zijn even essentieel voor het behoud als de juiste klimaatomstandigheden.

## **Dynamisch werkveld**

Ons erfgoedlandschap is continu in beweging. Maatschappelijke ontwikkelingen leveren nieuwe inzichten en perspectieven, waardoor het zicht op erfgoed en op de betekenis ervan verandert. Ook wetenschappelijke ontwikkelingen en kunst- en cultuurhistorische studies maken dat het begrip erfgoed steeds een nieuwe invulling en betekenis krijgt. Wat is erfgoed? Hoe wordt erfgoed gebruikt? En hoe kunnen we erfgoed bewaren? Technologische ontwikkelingen leiden tot andere strategieën, methoden en technieken van onderzoek, documentatie en presentatie van erfgoed. Verval- en verouderingsprocessen – immanent of onder invloed van omgevingsfactoren – kunnen beter, eerder geconstateerd en gemeten of gesimuleerd en voorspeld worden. Nieuwe technologie geeft ook de mogelijkheid immateriële aspecten, zoals intenties van kunstenaars of geluid, vast te leggen. Kennis over erfgoed wordt bovendien meer en meer ontwikkeld en verspreid binnen en via (digitale) kennisnetwerken. De digitale beschikbaarheid en toegankelijkheid van kennis en snelle informatie-uitwisseling kunnen de effectiviteit van het 'traditionele' onderzoek sterk vergroten.



## **Beleid en verantwoording**

Op beleidsniveau is er behoefte aan sneller en beter inzicht in de samenstelling, het belang en de waarde van erfgoedcollecties binnen de Collectie Nederland. Politici, beleidsmakers en collectiebeheerders verlangen geobjectiveerde criteria om het investeren in de conservering van cultureel erfgoed te kunnen onderbouwen. Omgekeerd wordt van de erfgoedinstanties verwacht dat ze hun beleid kunnen verantwoorden, bijvoorbeeld door in een collectiebeleidsplan de bestaansreden van de collectie te beschrijven en duidelijk te maken waarin ze zich onderscheidt van de andere, en waarom ze zo waardevol is dat ondersteuning (met publieke middelen) gerechtvaardigd is.

## **In overleg met het erfgoedveld**

In dit dynamische werkveld heeft het ICN zijn Onderzoeksagenda voor 2008-2012 opgesteld. Hierin staan de 5 thema's voor het onderzoeksprogramma dat het ICN in deze periode uitvoert. De Onderzoeksagenda is in overleg met partners en andere betrokkenen tot stand gekomen. Het ICN heeft eerst een conceptagenda opgesteld. Vervolgens zijn er in mei en juni 2008 vijf bijeenkomsten georganiseerd, in Amsterdam (ICN en Boekmanstichting), Leiden (Scheltema-complex), Eindhoven (Van Abbemuseum) en Utrecht (Archief). Tijdens deze bijeenkomsten hebben medewerkers van musea (directeuren, conservatoren en restauratoren), universiteiten en archieven hun mening gegeven over de thema's en de inhoud van de conceptagenda. Hun waardevolle opmerkingen hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de definitieve versie van de Onderzoeksagenda.

## **Nieuwe organisatiestructuur**

De thema's zijn de inhoudelijke leidraad; ze worden eind 2008 concreet uitgewerkt in multidisciplinaire onderzoeksprogramma's. Daarbij past een nieuwe manier van werken. Alle onderzoekers worden onderdeel van de Kennispool, een nieuwe afdeling waarin zij in multidisciplinaire teams aan de onderzoeken werken. Naast de Kennispool staan de afdelingen Collectiebeheer en het Kennisdistributie. In het najaar van 2008 wordt de nieuwe organisatiestructuur uitgewerkt.

De afdeling Kennisdistributie (nu nog afdeling Communicatie & Informatie) is belast met het toegankelijk maken en verspreiden van kennis. Dit gebeurt via publicaties, artikelen, de ICN Nieuwsbrief, lezingen, debatten, cursussen, open dagen, websites, expertmeetings, congressen en symposia.

## **[www.collectiewijzer.nl](http://www.collectiewijzer.nl)**

In oktober 2008 gaat de Collectiewijzer online ([www.collectiewijzer.nl](http://www.collectiewijzer.nl)), een website voor professionals die werken met roerende cultureel erfgoedcollecties of daarin geïnteresseerd zijn. De website biedt een schat aan informatie over roerende erfgoedcollecties, met Nederlandse erfgoedcollecties toegankelijk op objectniveau, en een platform voor kennisuitwisseling.

## 2 Het veld in beeld

Het ICN werkt met diverse soorten opdrachtgevers, klanten en samenwerkingspartners, zowel nationaal als internationaal. De variëteit van producten en diensten levert een breed en gevarieerd relatienetwerk op. De aard van de relaties verschilt. Er is een groep klanten die advies vraagt, een groep die onderzoek laat uitvoeren en een groep die kunstwerken leent. Daarnaast zijn er partnerships en netwerken waarin het ICN samenwerkt, zoals bij Europese en nationale projecten (bijvoorbeeld het International Network for the Conservation of Contemporary Art, Stichting Behoud Moderne Kunst, Monumentale Wandkunst). Ook is er een groep institutionele relaties (bijvoorbeeld het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en zijn directies, Erfgoed Nederland, Rijksdienst Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), de Museumvereniging, het Nationaal Archief). Vaak is sprake van gecombineerde relaties. Goed relatiebeheer is dus belangrijk. Hieronder is het netwerk nader beschreven. In Bijlage 1 is een lijst opgenomen van samenwerkingspartners.

⌘ Het ministerie van OCW: de minister, secretaris-generaal, het Directoraat-generaal Cultuur en Media, de Directie Cultureel Erfgoed en ondersteunende directies  
Het ICN is een directie van het ministerie van OCW. Het ICN doet onderzoek ter ondersteuning van beleid voor de Rijkscollectie en de Collectie Nederland en geeft het ministerie van OCW gevraagd en ongevraagd advies. Het ICN werkt nauw samen verschillende directies van het ministerie.

⌘ Overheidsinstellingen (rijks-, provinciale en gemeentelijke overheid), ministeries en Hoge College's van Staat  
Overheidsinstellingen, de 13 ministeries en de Hoge College's van Staat vormen de grootste klantengroep voor het (tijdelijk) plaatsen van kunstwerken en andere voorwerpen uit de collectie. Het ICN zorgt voor een representatieve inrichting van werkkamers en vergaderruimten, ook buiten Nederland (residenties en ambassades). Met alle bruikleennemers sluit het ICN beheersovereenkomsten en onderhoudscontracten af.

⌘ Opleidingen, kennisinstituten en universiteiten  
De opleidings- en kennisinstituten zijn een belangrijk netwerk voor interdisciplinaire kennisontwikkeling en kennisdeling. ICN-medewerkers treden op als docenten bij opleidingen. Studenten en promovendi krijgen binnen ICN stage- en promovendiplaatsen.

⌘ Musea, erfgoedhuizen, bibliotheken en archieven, koepelorganisaties, brancheverenigingen en stichtingen  
Het ICN heeft intensief contact met musea, erfgoedhuizen, bibliotheken en archieven verspreid over heel Nederland.

Collectiebeheerders maken gebruik van de diensten en producten van het ICN. Het huidige netwerk bestaat uit erfgoedprofessionals: conservatoren, restauratoren, consultants, directeuren, onderzoekers, studenten, docenten, behoudsmedewerkers en beleidsmedewerkers. Zij laten onderzoek verrichten en nemen producten die daaruit voortkomen af. Ruim 200 musea in Nederland zijn bruikleenklant. Voor de inhoudelijke ontwikkeling zijn erfgoedhuizen, koepelorganisaties, brancheverenigingen en stichtingen ketenpartners voor zowel het ontwikkelen als afnemen van diensten en producten. Deze netwerkrelaties zijn van belang voor kennisdeling en -spreiding en voor het verkrijgen en verbreden van draagvlak.

#### ⌘ Restauratoren: in dienst van instellingen en zelfstandige ondernemers

De restauratoren zijn in Nederland verenigend via vakdisciplines, bijvoorbeeld schilderijen, papier, metaal, lijsten, hout & meubelen. Zo'n 450 restauratoren zijn lid van Restauratoren Nederland, een vereniging die de belangen van deze beroepsgroep behartigt. Daarnaast is er nog een grote groep van niet-georganiseerde, meestal in de praktijk opgeleide restauratoren. Restauratoren zijn afnemers van kennis via cursussen, studiedagen, expertmeetings, brochures en publicaties, partners bij onderzoeksprojecten en vakbroeders van de ICN-restauratoren.

De ICN Nieuwsbrief heeft 1800 abonnees en de digitale nieuwsbrief wordt naar 4500 emailadressen verstuurd.

#### ⌘ Internationaal

ICN heeft een groot internationaal netwerk op het gebied van onderzoek naar en de ontwikkeling van methoden en technieken voor het conserveren van erfgoed en collectiemanagement. De ICN-medewerkers nemen deel aan internationale samenwerkingsprojecten. Zij leveren een actieve bijdrage als leden van adviescommissies bij zusterinstellingen, als gastdocent voor het geven van lezingen en workshops, als coördinatoren in Europese programma's en als (mede)auteurs van artikelen in vaktijdschriften.

De belangrijkste buitenlandse partners zijn: Canadian Conservation Institute, Centre de recherche et de restauration des musées de France, International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, Getty Conservation Institute, Rathgen Forschungslaboratorium (Berlijn), Opificio delle Pietre Dure, Centre de recherche sur la conservation des collections, National Gallery London, Tate Modern, Courtauld Institute. Het ICN is coördinator van het International Network for the Conservation of Contemporary Art (INCCA).

#### ⌘ Media

Het ICN heeft regelmatig contacten met vakbladen op het gebied van restauratie en conservering, de wetenschapspers en met de kunst- en cultuurredacties van landelijke en

regionale media (dagbladen, tijdschriften, radio en TV). Deze contacten zijn belangrijk voor het algemene en maatschappelijke draagvlak, voor de informatievoorziening aan geïnteresseerden buiten de groep professionals en voor de naamsbekendheid van het ICN.

⌘ Overigen

Het ICN onderhoudt contacten met kunstenaars en hun bonden, veilinghuizen, kunsttransporteurs, verzekeringsmaatschappijen, schade-experts, banken en leveranciers.

⌘ Publieke taak

Om zichtbaarder te worden in de samenleving en aandacht te vestigen op het belang van behoud en beheer van roerend cultureel erfgoed richt het ICN zich op een breder publiek dan uitsluitend op de professionals. Hier liggen vooral kansen bij kunst- en cultuurminnaars en de vrijwilligers in musea (ca. 20.000 personen in 2005). Incidenteel organiseert het ICN algemene activiteiten zoals een internetveiling, een activiteit binnen de Wetenweek, een Onderzoeksdag, open huis en rondleidingen in depots. Ook via de media en via de websites wordt een breed publiek bereikt.



Bijeenkomst ICN medewerkers , 11 februari 2008

### **3 Integrale onderzoeksvisie**

Het ICN staat voor het ontwikkelen, toegankelijk maken en verspreiden van kennis voor het beheer en het behoud van de Collectie Nederland. Het ICN is een toepassingsgericht kennisinstituut. Het ontwikkelt kennis en zet theoretische kennis om in praktische toepassingen en vertaalt andersom vragen en wensen vanuit het erfgoedveld naar onderzoeksprojecten die toepasbare kennis opleveren.

Het ICN verkeert in de unieke positie naast kennisinstituut ook zelf collectiebeheerder te zijn. De eigen collectie is een permanent aanwezige bron voor onderzoeksvragen en biedt de mogelijkheid onderzoeksresultaten in de praktijk van het collectiebeheer te toetsen.

*Waarde* staat centraal in het onderzoekswerk van het ICN. Alleen voorwerpen waaraan waarde wordt toegekend behoren tot het roerend cultureel erfgoed. Pas als dat het geval is, zijn allerlei vraagstukken van belang als: hoe kunnen objecten, hun context en documentatie worden bewaard en behouden voor de toekomstige generaties? Hoe kunnen de objecten worden getoond zonder dat dit de waarde aantast? Om op deze vraagstukken antwoord te kunnen geven, is onderzoek nodig.

#### **Samenwerking**

Het ICN voert drie soorten onderzoek uit: conserveringsonderzoek, kunsttechnologisch onderzoek en onderzoek naar de waardering van erfgoed.

Het meeste onderzoek (70%) wordt in projecten en in samenwerking met experts en collega's in binnen- en buitenland uitgevoerd. Deze projecten hebben betrekking op gebieden waar wordt gesignaleerd dat kennis ontbreekt of waar op middellange termijn conserveringsproblemen worden verwacht. Ze variëren in doorlooptijd van enige maanden tot enkele jaren. De communicatie over de doelen en resultaten, de verspreiding van kennis naar de vakwereld en naar een breder publiek is een belangrijk onderdeel van elk project.

Het ICN voert ook 'onderzoek op aanvraag' uit. Voorbeelden zijn: chemische analyse van materialen, onderzoek naar samenstelling van een object, en onderzoek naar het (verouderings)gedrag van materialen.

Verder steunt het ICN fundamenteel, kunsttechnologisch en theoretisch onderzoek op het gebied van behoud van cultureel erfgoed door in samenwerking met musea, universiteiten en onderzoeksinstituten promotieonderzoek mogelijk te maken, en met incidentele bijdragen aan archeometrische projecten.

#### **Gespecialiseerde kennis**

Bij het ICN komt gespecialiseerde kennis samen: natuurwetenschappelijke kennis, kennis van condities voor duurzaam bewaren en behoud (klimaat, bouwfysica), kunst- en cultuurhistorische kennis voor culturele waardebeoordeling, en kennis van collectiebeheer, restauratie en bruikleen. De combinatie van deze verschillende disciplines in kwalitatief én

kwantitatief onderzoek en de keuze voor een integrale, multidisciplinaire aanpak bepalen de kwaliteit van de onderzoeksresultaten.

Doordat veel collectiebeherende instellingen met hun onderzoeksvragen naar het ICN komen, kan worden bepaald waar mogelijkheden voor gezamenlijk onderzoek liggen.

### **Ontwikkelen en beschikbaar stellen**

Nieuwe ontwikkelingen worden in gang gezet in samenwerking met professionals in de erfgoedsector en externe onderzoekers. Kennis die naar aanleiding van een vraag van de ene instelling is gegenereerd, kan bij een andere instelling met een vergelijkbaar probleem worden ingezet. Soms vallen ontwikkelen en beschikbaar stellen samen, zoals in het interactieve, internationale virtuele kennis- en onderzoeksnetwerk van en voor collectiebeheerders hedendaagse en moderne kunst (International Network for the Conservation of Contemporary Art).

## 4 Onderzoeksthema's

### Thema *Waarde en waardering*

Iets tot erfgoed bestempelen impliceert dat we het een bepaalde culturele waarde toekennen. Vaak is het moeilijk precies aan te geven op grond waarvan we dat doen. Wie bepaalt die waarde eigenlijk? Het toekennen van waarde is subjectief en aan verandering onderhevig. Soms is de waarde van iets omstreden of niet duidelijk omschreven. Maar als we ons niet genoeg bewust zijn van de waarde en onvoldoende in staat zijn die te verwoorden en uit te dragen, loopt erfgoed het gevaar te worden verwaarloosd, onherstelbaar te worden beschadigd of zelfs geruisloos te verdwijnen.

Tegelijkertijd realiseren we ons dat we niet alles kunnen behouden. Menskracht en middelen zijn altijd beperkt. Overheden en andere financiers willen bovendien overtuigd worden dat het cultuurgeld op een zinvolle manier wordt besteed. Elke keuze ten aanzien van erfgoed moet dus gebaseerd zijn op de vraag: welke waarde(n) vertegenwoordigt dit erfgoed in de huidige maatschappij en waarom?

Hoewel eigenaren en beheerders zich doorgaans zeer bewust zijn van de waarde van het erfgoed dat aan hen is toevertrouwd, blijkt het toch vaak moeilijk aan te geven op grond waarvan zij die toekennen. De professionele erfgoedsector heeft behoefte aan waardering- en selectiecriteria om weloverwogen te kunnen kiezen wat we bewaren en wat niet, én om te kunnen verantwoorden waarom we als samenleving investeren in de zorg voor erfgoed.

#### Doel

Het programma *Waarde en waardering* heeft twee doelen. Het beoogt ten eerste om bewustwording te creëren van de processen rondom waardering van cultureel erfgoed bij de spelers in het erfgoedveld: eigenaren, beheerders, beleidsmakers, bestuurders en financiers. Ook het entameren van discussie en debat over waarde hoort hierbij. Het tweede doel is om het subjectieve proces van waardetoekenning zo veel mogelijk te objectiveren. Daartoe worden methoden en technieken voor de waardering van erfgoed ontwikkeld.

#### Rol van het ICN

Het ICN houdt zich bezig met de vragen welk erfgoed wij behouden en waarom, waartoe en hoe wij dat doen. In de praktijk grijpen deze vragen dikwijls in elkaar. De bouw van een nieuw museumdepot kan de vraag oproepen of het wenselijk is om voor de hele collectie dezelfde strenge en dure bewaarcondities te creëren. Ook bij het opstellen van een calamiteitenplan voor een collectie is waarde in het geding: welke objecten moeten bij een evacuatie het eerst worden gered?

Het ICN wil het thema *Waarde en waardering* verder onderzoeken om een beter inzicht te krijgen in het ingewikkelde proces van waardetoekenning, de verschillende spelers hierbij en hun rol in het proces. Dit inzicht kan ertoe bijdragen dat erfgoedprofessionals bewuster



omgaan met het waardeaspect van erfgoed en dat zij hun noties over waarde onderbouwd kunnen expliciteren en uitdragen.

Het ICN heeft een voortrekkersrol als het gaat om de ontwikkeling van waardestellende kaders en selectiecriteria en de toepassing daarvan in de praktijk. Een voorbeeld hiervan is *Erfgoed dat beweegt! Waardering van de Mobiele Collectie Nederland* (2006). Een publicatie en waardestellend kader ineens, dat is ontwikkeld door het ICN en de RACM in samenspraak met de Mobiele Collectie Nederland en deskundigen uit het veld.

Gezien de vraag die er is naar dit type onderzoek en het belang ervan in relatie tot andere onderzoeksvragen wil het ICN deze rol blijven vervullen.

### **Onderzoeksvragen**

Het programma kent twee onderzoeklijnen. De eerste is onderzoek naar het *proces van waardetoekenning*. Hoe komt de toekenning van waarde tot stand? Welke actoren en factoren spelen hierbij een rol en op welke manier? Hoe verandert het proces van waardetoekenning onder invloed van maatschappelijke en culturele ontwikkelingen? Hoe wordt in andere sectoren (bijvoorbeeld natuurbehoud, zorg) met waarde omgegaan? Hoe verhouden culturele en economische waarden zich tot elkaar? Dit leidt tot een beter inzicht in het proces van waardetoekenning.

De tweede onderzoeklijn is gericht op *methoden en technieken om erfgoed te waarderen*. Dit behelst onder meer een model voor het uitdrukken van waarde(n) en waardeverlies ten behoeve van kosten-batenanalyses en risicomanagement, methodiekontwikkeling voor het opstellen van richtlijnen en criteria voor waardering, voor het opstellen van een beschrijving van betekenis en voor het opstellen van een collectieprofiel.

Het ICN beantwoordt deze vragen in samenwerking met zowel onderzoeks- als collectiebeherende instellingen op basis van *case studies*. De voorkeur gaat hierbij uit naar het bestuderen van nieuw, omstreden, onbekend of bedreigd erfgoed omdat de waarde van dit type erfgoed ter discussie staat en de behoefte aan waarderingscriteria groot is.

## **Thema *Risicomanagement***

Cultureel erfgoed staat continu bloot aan risico's. Om het waardeverlies van een collectie te minimaliseren, moeten de risico's worden geïdentificeerd, geanalyseerd en beoordeeld. Op basis van deze risicoanalyse kunnen met behulp van een kosten-batenanalyse de meest duurzame en kosteneffectieve maatregelen worden gekozen en geïmplementeerd. Samen met een goede communicatie en evaluatie vormt dit het systeem van risicomanagement. Dit systeem biedt de collectiebeheerder steun bij het nemen van weloverwogen en goed beargumenteerde beslissingen over de inzet van middelen binnen collectiemanagement. Risicomanagement is een internationaal ontwikkelde strategie. Deze strategie en de bijbehorende risicoanalyse moeten worden vertaald naar de praktijk in het Nederlandse erfgoedveld.

### **Doel**

Het doel is om de bestaande methodiek zodanig uit te werken en te vereenvoudigen dat hij bruikbaar wordt voor kleinere instellingen met beperkte tijd en middelen. Ook wordt een risicoscenario-pool samengesteld en een Handboek Risicomanagement gepubliceerd. Het doel van de scenariopool en het handboek is om collectiebeheerders een hulpmiddel te bieden bij de risicoanalyse en de besluitvorming op het gebied van collectiebehoud. Tegelijkertijd is de scenariopool een instrument om gegevens van specifieke risico's te vergelijken. Ze vormt zo een basis voor groeiende, eenduidige kennis.

### **Rol van het ICN**

Het ICN introduceert de risicoanalysemethodiek in het Nederlandse erfgoedveld, formuleert richtlijnen en kaders, vertaalt kennis naar toepassing in risicomanagement en ondersteunt instellingen als adviseur en coach. Het ICN werkt samen met het International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM), het Canadian Conservation Institute en het Canadian Museum of Nature aan een internationale 'scenariopool': een voorbeeldset van risicoscenario's. Een scenario beschrijft een risico zodanig dat de grootte ervan kan worden bepaald. Het ICN werkt voor de Nederlandse gebruikers relevante voorbeelden uit op basis van *case studies*. Dit betreft scenario's voor specifieke incidenten naar aanleiding van de incidentanalyse en voor specifieke degradatieprocessen (bijvoorbeeld van verval van kunststoffen, elektronica en metalen, verkleuren van objecten, inktvraat, slijtage door gebruik). Het ICN verspreidt de methodiek en scenario's door middel van presentaties, publicaties, cursussen, workshops en via een (digitaal) platform.

## Onderzoeksvragen

Het onderzoek richt zich op het uittesten van de methodiek, het verzamelen van data voor risicoanalyse, en het ontwikkelen van een methode om kosten en baten van opties voor risicoreductie tegen elkaar af te zetten.

### *De methodiek testen*

Het ICN test samen met externe deskundigen verschillende varianten van de methodiek in *case studies*, onder andere met bruiklenen uit de ICN-collectie aan niet-museale instellingen. Daarvoor ontwikkelen we een matrix, riskmaps en checklists voor identificatie van alle relevante risico's. Zo leren we de kracht en zwaktes van de varianten kennen, zodat we de meest gebruikersvriendelijke methodiek kunnen uitwerken.

### *Data voor risicoanalyse verzamelen*

De hoofdvragen die in het onderzoek worden beantwoord zijn:

- Hoe vaak vindt een bepaald incident plaats en wat is de impact ervan?

Aan de hand van incidentanalyse verzamelen we gegevens over frequentie, waarschijnlijkheid en impact. Dit gebeurt aan de hand van gegevens van meerdere instellingen. Een potentieel zeer waardevolle bron van informatie is de DICE-database van het Kenniscentrum Erfgoed Veiligheid, die in een geanonimiseerde vorm kan worden geanalyseerd.

- Hoe gevoelig zijn materialen voor een bepaalde schadefactor en hoe snel verloopt het vervalproces?

Het ICN heeft veel kennis over vervalprocessen die kan worden bewerkt tot toepasbare data. In het verlengde hiervan ontwikkelen we nieuwe richtlijnen en methoden voor de verbetering van licht-, klimaat- en luchtkwaliteit en de reductie van trillingen en stof.

- Welke mogelijkheden zijn er om waarschijnlijkheid, snelheid of impact van de risico's te reduceren?

Het ICN inventariseert de beschikbare methoden (bijvoorbeeld luchtfiltering, zuurvrije dozen, camerabewaking) en hun effectiviteit voor het reduceren van waardeverlies in een bepaalde periode.

Ook wordt bekeken in welke mate investeringen in risicoreductie opwegen tegen de baten van waardebehoud.

- Hoe ontstaat waardeverlies als gevolg van de schadefactor dissociatie?

Dissociatie wil zeggen: het verloren gaan van de koppeling tussen (materieel) object en de (immateriële) informatie over het object. In het verlengde van het project Inside Installations verricht het ICN verder onderzoek naar waardeverlies als gevolg van veranderingen in karakter en identiteit van een object. Daarvoor onderzoeken we om welke veranderingen het gaat, hoe ze optreden en hoe ze kunnen worden gedocumenteerd. Vervolgens wordt een eenvoudig bruikbare methodiek ontwikkeld om verandering aan waardeverlies te koppelen.

*Methode voor kosten-batenanalyse van opties voor risicoreductie*

De uitkomsten van de risicoanalyse moeten helpen bij de besluitvorming over prioritering van acties en investeringen. Een onderdeel daarvan is een kosten-batenanalyse. Het ICN ontwikkelt een methode om kosten en baten van opties voor risicoreductie tegen elkaar af te zetten. Daarvoor doet het ICN ook onderzoek naar *risk-based decision-making*: hoe op basis van beschikbare informatie een beslissing wordt genomen.



Bijeenkomst 6 juni 2008, Utrechts Archief, Thema risicomanagement

## **Thema *Museometrie: collecties en cijfers***

Het ICN krijgt vanuit de museumsector regelmatig vragen over cijfermatig onderzoek naar collectiebeheer, prestatie-indicatoren en benchmarking. Hierover zijn echter weinig gegevens beschikbaar. Als gevolg hiervan worden beslissingen vooral genomen op basis van gevoel en traditie. Ook kunnen musea hun subsidieaanvragen nauwelijks onderbouwen met cijfers. Er is kortom grote behoefte aan basiscijfers, beleidsonderbouwende cijfers en bedrijfsvoerings-/benchmarkcijfers.

In de afgelopen jaren zijn in de museumsector ad hoc kwantitatieve analyses uitgevoerd. Steeds opnieuw bleek het moeilijk om betrouwbaar cijfermateriaal te genereren. De onderzoeksaanpak wisselde bovendien steeds en bij een vergelijking tussen musea onderling was het aantal variabelen te groot om tot benchmarking te komen. Het ICN wil hierin verandering brengen door structureel kwantitatieve gegevens te verzamelen over de samenstelling, het gebruik en de benutting van museumcollecties. Dit onderzoek is een belangrijke schakel in de verdere professionalisering van de museumsector.

### **Doel**

Het doel is om op basis van het verzamelde cijfermateriaal veranderingen en trends te signaleren, onderbouwen en voorspellen, om bestuurders en toezichhouders onderbouwde informatie aan te reiken voor erfgoedbeleid en collectiemanagement, en om benchmarking tussen musea mogelijk te maken. In 2012 wil het ICN de statistische vraagbaak voor de museale sector zijn.

### **Rol van het ICN**

Het ICN profileert zich als marktonderzoeker, cartograaf, statisticus en trendwatcher van de museumsector. Het ICN doet zelf (beperkt) onderzoek, zet statistisch onderzoek uit bij marktpartijen en interpreteert en analyseert de gegevens. Het ICN publiceert deze cijferanalyses bijvoorbeeld in de vorm van kwartaalberichten. Het verzamelen van gegevens moet een basis leggen voor een database die jaarlijks actuele cijfers genereert. Gelijktijdig werkt het ICN aan het ontwikkelen van een benchmark voor de museale sector.

### **Onderzoeksvragen**

Het ICN doet onderzoek naar:

- de omvang en de kosten van het bruikleenverkeer in Nederland
- de kosten van het collectiebehoud en kengetallen over collectiegroei en collectiekrimp
- het tentoonstellingsaanbod in Nederlandse musea en de kosten daarvan, in relatie tot de verzekeringskosten en de bezoekcijfers

Het ICN bouwt in dit onderzoek voort op eerdere initiatieven als de Collectiebalans, de kengetallen selectie en afstoting, het beslissingsmodel papierconservering en de evaluatie indemniteitsregeling.

Relevante cijfers worden uit bestaande bronnen afgeleid, zoals jaarverslagen, beleids- en collectieplannen van musea, rapportages van het Centraal Bureau voor de Statistiek, het Sociaal en Cultureel Planbureau, de Boekmanstichting, de Stichting Landelijk Contact van Museumconsulenten, de Erfgoedinspectie, de Mondriaan Stichting, het Museum Inventarisatie Project, de Nederlandse Museumvereniging, de Stichting Museumkaart en onderzoeks- en adviesbureaus als APE. Ook doet het ICN aanvullend marktonderzoek via het internet.

## **Thema *Object in context***

Mensen creëren betekenissen tussen objecten, materialen, instrumenten, gereedschappen, machines en technologieën, die op hun beurt weer betekenissen creëren tussen mensen. In deze relaties komt de culturele waarde van erfgoed tot stand en wordt daar ook *bewaard* en geconserveerd: objecten en waarde/betekenis zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en het is de verbinding die telt. Die verbinding is echter niet statisch, in de relaties tussen objecten en mensen treden constant veranderingen op. Deze veranderingen moeten zichtbaar en transparant worden in het behoud en de conservering van het erfgoed. Via wetenschappelijke methoden, innovatieve technologieën en netwerken wil het ICN kennis genereren over de vervaardiging en verandering van erfgoedobjecten binnen de artistieke, culturele en sociale context.

### **Doel**

Het doel van dit onderzoek is om nieuwe strategieën te ontwikkelen voor conservering, restauratie, presentatie en documentatie van het erfgoed. Deze strategieën richten zich ook op kennisverrijking over de relaties tussen de objecten en collecties, hun belanghebbenden (eigenaren, makers, gebruikers, onderzoekers, erfgoedprofessionals) en het publiek.

### **Rol van het ICN**

Het ICN heeft de nodige ervaring opgedaan met interdisciplinair onderzoek 'tussen theorie en praktijk'. Voorbeelden van recente grootschalige onderzoeken waaraan het ICN heeft bijgedragen zijn 'Van Gogh Atelierpraktijk', 'The Making of Victory Boogie Woogie' en 'Inside Installations: Preservation and Presentation of Installation Art'. In deze onderzoeken zijn theorie, methodologie en *case studies* nauw met elkaar verweven.

Het ICN exploreert in pilot- en samenwerkingsprojecten nieuwe methodieken en technologieën voor het onderzoek naar het culturele erfgoed, promoot de inzichten en introduceert een nieuwe manier van werken in het veld.

Het ICN heeft ook een intermediaire rol als het gaat om het denkproces over de context van objecten en collecties op gang te brengen. Het wil netwerken creëren waarin de natuurwetenschappelijke, (kunst)historische en sociotechnische gegevens en beeldtechnieken worden uitgewisseld.

### **Onderzoeksvragen**

Het ICN doet interdisciplinair natuurwetenschappelijk en cultuurhistorisch onderzoek naar de totstandkoming van en veranderingen in de relaties tussen objecten (techniek, materiaal, gebruik of functie) en context. Daarbij ligt het accent op:

- geschikte methoden voor de studie van artistieke praktijken, conservering en presentatie
- de invloeden die veranderingen hebben op behoudstrategieën en conservering
- nieuwe bewaarstrategieën en conserveringsmethodes om die invloeden zichtbaar en operationeel te maken



Daarnaast doen we kunsttechnologisch onderzoek dat bijdraagt aan de kennis over de relaties tussen materialen, makelij, technieken en de context, zoals onderzoek naar morfologie, verschijningsvorm, materiaalgebruik, techniek en kleur van verven in relatie tot de artistieke, ambachtelijke, technologische en sociaal-culturele context in bepaalde periodes. Tot slot brengen we de praktijk en besluitvorming rond conserverings- en restauratievraagstukken in beeld, door middel van empirisch onderzoek, interviews, observaties en (video)registraties.

Nationaal en internationaal is er veel ongepubliceerd en onontsloten onderzoeksmateriaal aanwezig. Daarom zullen we eerst een oriënterende studie verrichten naar de mogelijkheden van empirisch onderzoek met bestaand onderzoeksmateriaal.

We voeren dit onderzoek uit in samenwerking met musea, de Onderzoekschool Kunstgeschiedenis, de Reinwardt Academie, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, de Virtual Knowledge Studio, de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, de Technische Universiteit Delft en het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie. Ook de projecten die het ICN uitvoert in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam en het Rijksmuseum in het Ateliergebouw krijgen hier een plaats.

## **Thema Toegankelijkheid**

Erfgoed kan zijn rol in de samenleving pas optimaal vervullen wanneer het breed en makkelijk toegankelijk is. Collectiebeheerders staan voor de uitdaging ervoor te zorgen dat de Collectie Nederland materieel en virtueel nog beter toegankelijk wordt.

Het uitgangspunt voor materiële toegankelijkheid is dat zo veel mogelijk erfgoed zo laagdrempelig mogelijk zichtbaar moet zijn. Collectiemobiliteit is daarvoor een essentieel instrument. Een grotere fysieke toegankelijkheid brengt echter risico's voor behoud mee. Sinds de onderzoeken in het kader van de internationale Art in Transit-conferenties (1991/1997) is er niet meer structureel naar de keten van het toegankelijk maken (en de mobiliteit) van objecten gekeken. Wel is er op deelgebieden verder onderzoek verricht, onder andere naar trillingen, verlichting, vitrines en *visitor's impact*. Er is echter meer onderzoek nodig naar maatregelen voor verantwoord beheer, gericht op het mogelijk maken van de gewenste fysieke toegankelijkheid, tegen acceptabele kosten. Er moet dus ook worden gezocht naar goedkopere, minder belastende materialen waarmee kan worden voldaan aan standaarden van verantwoord beheer, in museale en niet-museale omgevingen.

Wat collectieontsluiting betreft bestaan er (internationale) systemen en standaarden voor vastlegging van objectgegevens, maar de inhoudelijke waardering en de toepassing daarvan zijn braakliggende terreinen. Het eenduidig en volledig documenteren van objecten, en de uitwisselbaarheid en exportmogelijkheden van die documentatie zijn nog onvoldoende ontwikkeld.

Naast de fysieke toegankelijkheid van het erfgoed is er een steeds grotere noodzaak en behoefte om de contextuele informatie over het erfgoed vast te leggen, te ontsluiten en (voor een groter publiek) toegankelijk te maken. De huidige collectiebeheer- en registratiesystemen zijn daartoe niet goed toegerust. Er is nog geen standaardisatie ontwikkeld voor het vastleggen en (digitaal) toegankelijk maken van informatie over de objecten, en voor het documenteren van verval en andere dynamische en tijdgebonden informatie over objecten.

### **Doel**

Het ICN wil de mobiliteit en herplaatsing van voorwerpen en collecties bevorderen, internationale standaardisatie van maatregelen voor optimaal beheer van erfgoed bewerkstelligen en betaalbare oplossingen vinden om die standaarden te bereiken. Het doel is om de toegang tot het cultureel erfgoed, zowel materieel als virtueel, te vergroten.

### **Rol van het ICN**

Het ICN geeft voorwerpen uit de ICN-collectie in bruikleen of tijdelijk beheer aan musea en instellingen. Via [www.herplaatsingsdatabase.nl](http://www.herplaatsingsdatabase.nl), waar musea elkaar hun voor herplaatsing geselecteerde collectieonderdelen aanbieden, wordt mobiliteit en daarmee de toegankelijkheid van erfgoed binnen de Collectie Nederland bevorderd. Deze samenwerking

met vele honderden bruikleennemers in binnen- en buitenland biedt de mogelijkheid om belemmeringen voor toegankelijkheid vanuit praktijksituaties te onderzoeken en daarvoor praktische oplossingen te ontwikkelen die ook andere collectiebeheerders kunnen toepassen. Op het gebied van de internationale normering en standaardisering voor collectiebeheer levert het ICN een bijdrage aan projecten van het Nederlands Normalisatie Instituut. Het ICN is partner in het MultimediaN-Eculture project van de VU, waarin onderzoek wordt gedaan naar semantische koppelingen tussen digitaal ontsloten erfgoedcollecties.

### **Onderzoeksvragen**

Het onderzoeksmateriaal bestaat uit ICN-bruiklenen aan honderden (niet-)museale instellingen. Het onderzoek richt zich op de volgende vragen:

#### *Materiële toegankelijkheid*

- Welke maatregelen worden genomen voor het beheer van het erfgoed, wat zijn de *best practices* en hoe praktisch toepasbaar zijn de onderzoeksresultaten?
- Wat zijn daarbij de randvoorwaarden voor niet-verzekeren en indemniteit?

#### *Ontsluiting contextuele informatie*

- Hoe verzamel, documenteer en ontsluit je contextuele informatie over de objecten en welke standaarden moet je hanteren?

#### *Digitale presentatie*

- Hoe bevorder je uitwisselbaarheid van digitale collecties en hoe maak je die collecties toegankelijker voor het publiek?

## Bijlage 1

### Lijst van een groot aantal instellingen waarmee het ICN samenwerkt

#### Opleidingen en kennisinstellingen

Universiteit van Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, Technische Universiteit Delft, Technische Universiteit Eindhoven, Stichting Restauratie Atelier Limburg, Reinwardt Academie, Hogeschool Antwerpen, Universiteit van Leiden, Universiteit van Utrecht, Universiteit Maastricht, Canadian Conservation Institute, Getty Conservation Institute, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium/IRPA, Centre de recherche et de restauration des musées de France, Centre de recherche sur la conservation des collections, Rathgen Forschungslaboratorium, Opificio delle Pietre Dure, Istituto per la Conservazione e Valorizzazione dei Beni Culturali, Courtauld Institute

#### Kennisnetwerken

International Council Of Museums – Conservation Committee, Stichting Behoud Moderne Kunst, Haags Preventie Netwerk, International Network for the Conservation of Contemporary Art, Landelijk Contact Museumconsulenten, Collectiewijzer, International Council for Curators on Dutch and Flemish Art, International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCRROM), International Council on Monuments and Sites

#### Koepelorganisaties, brancheverenigingen, stichtingen

Mondriaan Stichting, Nederlandse Museumvereniging, Erfgoed Nederland, International Council of Museums Nederland, Restauratoren Nederland, Boekmanstichting

#### Bibliotheken, archieven en musea

Rijksmuseum Amsterdam, Van Gogh Museum Amsterdam, Stedelijk Museum Amsterdam, Amsterdams Historisch Museum, Museum Ons'Lieve Heer op Solder Amsterdam, Persmuseum Amsterdam, Scheepvaartmuseum Amsterdam, Rijksacademie Amsterdam, Filmmuseum Amsterdam, Bibliotheca Philosophica Hermetica Amsterdam, Gemeentemuseum Den Haag, Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie Den Haag, Nationaal Archief Den Haag, Museum Boijmans Van Beuningen Rotterdam, NAI Rotterdam, Historisch Museum Rotterdam, Van Abbemuseum Eindhoven, Centraal Museum Utrecht, Catharijne Convent Utrecht, Fries Museum Leeuwarden, Frans Halsmuseum Haarlem, Stedelijk Museum De Lakenhal Leiden, UB en Prentenkabinet Leiden, Rijksmuseum Twenthe Enschede, Museum Paleis Het Loo Apeldoorn, CODA Apeldoorn, Stedelijk Museum Schiedam, Museum Prinsenhof Delft,

Bonnefantenmuseum Maastricht, Limburgs Museum Venlo, Zeeuws Museum Middelburg, Groninger Museum Groningen, Drents Museum Assen, Mondriaanhuis Amersfoort, Dordrechts Museum Dordrecht, Zuiderzeemuseum Enkhuizen, Kröller-Müller Museum Otterlo, Noordbrabants Museum Den Bosch, Stedelijk Museum Den Bosch, Graphic Design Museum Breda, MuseumgoudA Gouda, De Pont Tilburg, Industrien Kerkrade, Glaspaleis Heerlen, Universiteits Bibliotheek Amsterdam, Museum voor Communicatie Den Haag, Stadsarchief Amsterdam, Canadian Museum of Nature Ottawa, Tate Modern Londen, National Gallery Londen, ENAME Centrum Ename

#### Overheid

Ministerie van OCW: minister, secretaris-generaal, Directoraat-generaal Cultuur en Media, Directie Cultureel Erfgoed en andere directies

Ministeries en daaronder ressorterende diensten en instellingen die voorwerpen uit de ICN-collectie in tijdelijk beheer hebben, zoals het ministerie van Buitenlandse Zaken (ambassades en residenties), het ministerie van Defensie en het ministerie van Financiën (gerenoveerde hoofdgebouw aan het Lange Voorhout in Den Haag) en SenterNovem (de nieuwbouw in Den Haag)

Erfgoedinspectie, Nationaal Archief, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Rijksgebouwendienst

Eerste en Tweede Kamer en de Hoge College's van Staat, zoals de Hoge Raad, de Raad van State en het Kabinet van de Koningin, die eveneens voorwerpen uit de ICN collectie in tijdelijk beheer hebben

Provinciale en gemeentelijke overheid: beleidsdirecties cultuur, bureaus monumentenzorg, provinciale erfgoedhuizen

Restauratoren: zelfstandig ondernemers en in dienst van instellingen

#### Diversen

Kunstenarsbonden (Beroepsvereniging Beeldende Kunstenaars, FNV Kiem), private collectiebeheerders/bedrijfscollecties (particuliere schenkers, Vereniging Bedrijfscollecties Nederland), veilinghuizen (Sotheby's, Christie's, Venduehuis der Notarissen, eBay), leveranciers (bijvoorbeeld: Helicon Alphen aan de Rijn, Gerlach Art Packers & Shippers Schiphol, Hizkia van Kralingen Den Haag, UTS Den Haag, Drukkerij Mart Spruijt Amsterdam).